

מבצע "עופרת יצוקה": היבטים פוליטיים ודעת קהל

יהודה בן מאיר

ממשלת ישראל החליטה לצאת למבצע "עופרת יצוקה" שישה שבועות לפני מועד הבחירות הכלליות לכנסת. על פי גורמי ביטחון בישראל, עובדה זו הייתה אחת הסיבות לכך שחמאס הופתע מן המבצע. על פי גורמים אלו, העריך חמאס שישראל לא תצא למבצע צבאי – ודאי לא בהיקף כזה – לפני הבחירות ולפני הקמתה של ממשלה חדשה בישראל. מן הראוי לציין שהערכה זו לא הייתה נחלתו של חמאס לבד. פרשנים רבים בישראל אמרו בימים שקדמו למבצע עופרת יצוקה כי ישראל נמצאת – למעשה אם לא להלכה – במעין פסק זמן ותקופת שיתוק וכי לא סביר כלל שממשלת מעבר תנקוט, בעיצומה של מערכת בחירות, קְזֶמָה מדינית או ביטחונית של ממש.

נכונותה של הממשלה, ובייחוד של שתי המפלגות העיקריות המרכיבות אותה – מפלגות המתמודדות עם הליכוד על השלטון – לקבל החלטה כזו בזמן כזה, יש בה היבט פוליטי ברור; היא משקפת בראש ובראשונה יכולת של ההנהגה הישראלית לקבל החלטות, גם בנסיבות מורכבות. היו רבים, בייחוד בחו"ל, אשר תהו אם היציאה למבצע בזמן הזה אינה קשורה לבחירות, היינו נובעת מרצונם של הקברניטים להגיע להישגים ולצבור נקודות לקראת ההצבעה בבחירות. אכן, את הטענה הזו השמיעו בריש גלי מנהיגי חמאס ודובריו וגורמים אחרים העוינים את ישראל.

נדמה כי ניתוח קר של הדברים מוביל למסקנה שונה בתכלית, היינו שהעיתוי נבחר לא משום קרבתו לבחירות אלא למרות קרבתו לבחירות. חזקה על הקברניטים שהבינו כי קשה מאוד להעריך מראש את ההשפעה של מבצע צבאי כזה על הבחירות – וכמו שאכן נראה להלן, השפעתו רחוקה מלהיות ברורה ויכולה אף להיות מפתיעה מאוד. הסיכונים הפוליטיים במבצע הזה – כמו כל פעולה מלחמתית – רבים וגבוהים: יעדיו היו מראש מוגבלים ולא היו אמורים

ד"ר יהודה בן מאיר, חוקר בכיר במכון למחקרי ביטחון לאומי

לענות לכל מאווייו של הציבור (הכרעת חמאס או מיטוט שלטונו בעזה), ההישגים הצבאיים, ובייחוד המדיניים, לא היו מובטחים, הסיכון לאבדות הן בקרב החיילים והן בקרב האזרחים (אשר השפעתן על דעת הקהל היא גבוהה) קיים תמיד, כמו הסיכון להסתבכות לא צפויה. לכל זה יש לצרף את הביקורתיות הבסיסית ואת החשדנות של הציבור בישראל ואת האופי ההפכףכ של דעת הקהל. נכון שהלחץ על הממשלה לצאת לפעולה היה גדול וכמעט לא נותרה לה ברירה, אבל אין לשכוח כי הממשלה כבר הוכיחה שכאשר היא רוצה היא יודעת לעמוד בלחץ כזה. כאמור, בשל כך היציאה למבצע חודש וחצי לפני הבחירות אכן מעידה על נכונותה של ההנהגה ליטול סיכונים פוליטיים ועל יכולתה לקבל החלטות קשות. בעובדה זו כשלעצמה יש מסר של הרתעה.

מבצע "עופרת יצוקה" נהנה, מן היום הראשון עד סיומו ועד בכלל, מתמיכה מסיבית של הציבור היהודי בישראל. הציבור בישראל ראה ורואה במבצע "עופרת יצוקה" מלחמה צודקת, תרתי משמע: הן בכך שהייתה הצדקה מלאה ליציאה למלחמה (הציבור היהודי, על כל גווניו, ראה במלחמה "מלחמת אין ברירה") והן בנוגע לאופן ניהולה ולדרך הפעלת הכוח. בסקר שנערך למחרת פתיחת המבצע¹ תמכו 81 אחוזים מהציבור הישראלי במבצע, לעומת 12 אחוזים שהתנגדו. בשל הידוע לנו היום אשר להבדלים התהומיים ותמונת הראי בין עמדות הציבור היהודי והציבור הערבי למבצע "עופרת יצוקה", אפשר להעריך שרובם המכריע של המתנגדים הם ערביי ישראל, ואילו היקף התמיכה בציבור היהודי מגיע ל-90 אחוזים.

להבדיל ממלחמת לבנון השנייה – שהתמיכה בה ובהנהגה המדינית והצבאית הלכה ונשחקה ככל שהתמשכה המלחמה – נשארה התמיכה במבצע "עופרת יצוקה" איתנה לכל אורכו ואף לאחר סיומו, אולם הגידול שחל בימים הראשונים של המבצע בתמיכה הפוליטית בשתי המפלגות המרכזיות בממשלה אשר ניהלה את המבצע נשחק חיש מהר. שתי מסקנות מרכזיות אלו

נתמכות בבירור ובעקביות על ידי הנתונים.

אשר לתמיכה במבצע, הממצאים חד-משמעיים. בסקר שנערך ביום החמישי למלחמה (31 בדצמבר 2008) בקרב מדגם מייצג של הציבור היהודי,² 79 אחוזים "מאוד תמכו" במבצע ו-14 אחוזים "די תמכו" במבצע. בסקר שנערך שלושה ימים לאחר תחילת המבצע הקרקעי

מבצע "עופרת יצוקה" זכה מיומו הראשון ועד לסיומו, בתמיכה מסיבית של הציבור היהודי בישראל.

(6 בינואר 2009)³ השיבו 70 אחוזים מהציבור הישראלי שיש להמשיך במבצע לעומת 20 אחוזים אשר אמרו שהגיע הזמן להפסקת אש. גם כאן אפשר להעריך כי כ-80 אחוזים מהציבור היהודי תמכו בהמשך המבצע. נתונים אלו אינם שונים מאוד מהמצאים שהתקבלו לפני התחלת הפעולה הקרקעית. בסקר שנערך ב-30

בדצמבר 2008⁴ תמכו 81 אחוזים מכלל הציבור (שהוא שווה ערך לכ־90 אחוזים מהציבור היהודי) בהמשך המבצע לעומת עשרה אחוזים שתמכו בהפסקת אש. בסקר שנערך בתום השבוע השני למבצע (ב־8 בינואר 2009)⁵ הביעו 91 אחוזים מהציבור היהודי תמיכה במבצע לעומת ארבעה אחוזים בלבד שהתנגדו.

תמונה זו של תמיכה מוחלטת בקרב הציבור היהודי במבצע חזרה על עצמה כמעט במדויק בממצאים שהתקבלו במדד "המלחמה והשלום" של מרכז תמי שטינמן. בסקר שנערך בימים 4–6 בינואר 2009⁶ השיבו 94 אחוזים מהציבור היהודי שהם תומכים או תומכים מאוד במבצע, 92 אחוזים סברו שיש בו תועלת ביטחונית לישראל, 92 אחוזים הצדיקו את התקפות חיל האוויר בעזה, ו־70 אחוזים סברו שהכנסת כוחות קרקעיים לעזה במבצע הייתה "צעד הכרחי". חשוב לציין שהסקר מצא אצל ערביי ישראל תמונה הפוכה. 85 אחוזים מערביי ישראל התנגדו למבצע.

ככל שהתקרב המבצע לסיומו, כן החלה לחלחל בחלקים מהציבור התחושה שהוא מיצה את עצמו, אבל בכל זאת תמך הרוב הגדול בהמשכו. בסקר שנערך ב־13 בינואר 2009⁷ השיבו 62 אחוזים מהציבור הישראלי (שהוא כאמור שווה ערך לכ־70 אחוזים מהציבור היהודי) שיש להמשיך במבצע לעומת 26 אחוזים מהציבור אשר צידדו בהפסקת אש.

גם בנוגע להערכת התוצאה של המבצע קיים קונצנזוס בציבור הישראלי. בעוד סקר שנערך ב־13 בינואר 2009⁸ – ארבעה ימים בלבד לפני הפסקת האש – סברו 78 אחוזים מכלל הציבור ש"המבצע בעזה הוא הצלחה" לעומת תשעה אחוזים בלבד אשר הגדירו אותו "כישלון" (13 אחוזים השיבו "לא יודע"). 82 אחוזים השיבו בשלילה לשאלה "האם ישראל הפעילה כוח צבאי מוגזם?" לעומת 13 שהשיבו בחיוב. אפשר להעריך כי בקרב הציבור היהודי אחוזים אחדים בלבד השיבו בחיוב. בסקר שנערך באותו זמן⁹ נתנו 82 אחוזים ציון "טוב מאוד" ועוד 12 אחוזים נתנו ציון "טוב" לפעילות הצבאית, 25 אחוזים נתנו ציון "טוב מאוד" ועוד 35 אחוזים נתנו ציון "טוב" לפעילות המדינית ו־86 אחוזים נתנו ציון "טוב מאוד" (58 אחוזים)

או "טוב" (28 אחוזים) לפעילות להגנת העורף. כאמור, הציבור בישראל רואה במבצע "עופרת יצוקה" מלחמה צודקת ומוצלחת.

סימו של המבצע לא ענה על ציפיותיו של חלק ניכר מן הציבור, אף שהמנהיגות דאגה כוונות מכוון (וכלקח ברור ממלחמת לבנון השנייה) לא להעלות ציפיות מוגזמות. עם זאת, המצב טוב הרבה יותר משהיה בעת סיום מלחמת לבנון השנייה, אז הייתה ההתייחסות של הציבור להחלטה 1701 (אשר הביאה להפסקת אש ולסיומה של המלחמה) שלילית, ואילו בסקר שנערך למחרת הפסקת האש¹⁰ אמרו 36 אחוזים

הציבור בישראל רואה במבצע "עופרת יצוקה" מלחמה צודקת ומוצלחת.

שהם בעד הפסקת האש לעומת 50 אחוזים שהיו נגד ו־14 אחוזים שהשיבו "לא יודע". בסקרים שהתפרסמו כשבוע לאחר הפסקת האש (ולאחר כמה ימים של שקט מוחלט) כבר קיימת תמונה חיובית יותר. בסקר אחד ¹¹ נשאלו המרואיינים "האם צריך היה להפסיק את המבצע או לכבוש את כל הרצועה?" 48 אחוזים השיבו "לכבוש את כל הרצועה" לעומת 44 אחוזים שהשיבו "להפסיק". בסקר אחר ¹² השיבו 58 אחוזים מהנשאלים: "החלטת ההנהגה הישראלית להפסיק את האש ולא להמשיך במלחמה בעזה היא החלטה נכונה" לעומת 38 אחוזים בלבד שהשיבו כי היא "החלטה לא נכונה". יש להניח כי פסק דינו הסופי של הציבור יהיה תלוי במצב שישורר בדרום. המשך הפרת השקט המוחלט, כמו שקרה בימים האחרונים של חודש ינואר, ייתן את אותותיו בבירור בדעת הקהל הישראלית. אשר להשלכות המלחמה על הבחירות, התוצאות מורכבות יותר. מצד אחד הפופולריות של השלישייה שהובילה את המלחמה גברה ככל שהתקדם המבצע, אם כי השינוי היה דרמטי ומרשים במיוחד בנוגע לשר הביטחון. ימים אחדים לאחר תום המבצע נתן הרוב המכריע של הציבור ציונים טובים לכל אחד מחברי השלישייה המובילה וכן לרמטכ"ל ולראש האופוזיציה על תפקודם במבצע. ¹³ עם זאת, השינוי לא בא לידי ביטוי בתוצאות המצופות של הבחירות, כמו שזה משתקף בסקרים. סקר שבוצע למחרת הפתיחה של המבצע ¹⁴ הצביע, לראשונה, על מהפך ביחסי הכוחות ביו הגושים ועל יתרון לגוש מרכז־שמאל (63 מנדטים) לעומת גוש ימין־דתיים (57 מנדטים), ולעומת 66 מנדטים לגוש ימין־דתיים מול 54 מנדטים לגוש מרכז־שמאל בסקר שפורסם ¹⁵ ב־23 בדצמבר (ימים אחדים לפני תחילת המבצע). יש לזכור כמובן שאת המבצע ניהלה ממשלת מרכז־שמאל. כבר ביום הרביעי למבצע חזר היתרון לגוש ימין־דתיים, ומאז הוא מתרחב. ב־18 בינואר 2009 – יום לאחר הפסקת האש – חזר היתרון של גוש ימין־דתיים (65 מול 55 מנדטים) למה שהיה ערב המבצע. ¹⁶ השחיקה העיקרית חלה ביחס ל"קדימה", אשר ירדה משיא של 28 – 29 מנדטים בימים הראשונים של המבצע לשפל של 21 – 25 מנדטים. סקר אחד אשר התפרסם לקראת סוף ינואר אף הראה יתרון של 50 – 70 לטובת גוש ימין־דתיים. ¹⁷ קשה לקבוע בוודאות את הסיבה או הסיבות לתופעה זו. ייתכן שהיא נובעת מכך שהתוצאה הסופית של המבצע לא מילאה את הציפיות או את משאלות הלב של חלקים בציבור או מכך שחלקים בציבור אינם מעריכים את תפקודה של שרת החוץ במלחמה או משתיהן גם יחד. ייתכן גם שהמלחמה העלתה תחושות פטריוטיות, ניציות ואנטי־ערביות בקרב הציבור אשר פועלות לטובת הימין (ואשר יכולות גם להסביר את העלייה בכוחה של "ישראל ביתנו"). רק ימים יגידו אם הפגיעה ב"קדימה" וחיזוק גוש ימין־דתיים הם תופעה חולפת או שהם יבואו לידי ביטוי בתוצאות הבחירות, ב־10 בפברואר.

שאלה נוספת, שנותרת בשלב זה ללא מענה, היא מדוע קיים הבדל כה גדול בהתייחסות של הציבור הישראלי למבצע "עופרת יצוקה" לעומת ההתייחסות שלו למלחמת לבנון השנייה, בהתחשב בעובדה שגם במבצע זה לא הושגה הכרעה ברורה – חמאס, כמו חזבאללה, לא הוכרע ולא מוטט. השאלה היא אם הדבר קשור לאפיונים של המבצע – מיעוט האבדות הן בקרב החיילים והן בקרב האזרחים, דימוי חיובי של הפעלת הצבא, ובייחוד של כוחות הקרקע, הטיפול היעיל והמאורגן בעורף – או שהדבר מייצג התבגרות והתפקחות מסוימת של הציבור הישראלי בקשר לאופי המלחמה נגד ארגוני טרור וארגונים תת־מדינתיים. האפשרות הראשונה היא הסבירה יותר, וכמה מהנתונים אף מצביעים על הכיוון הזה. עם זאת, אין להוציא מכלל אפשרות שגם האפשרות השנייה באה לידי ביטוי מסוים.

הערות

- 1 "מאגר מוחות", שודר בערוץ 10 ב־28 בדצמבר 2008.
- 2 "טלסקר", פורסם **במעריב** ב־2 בינואר 2009.
- 3 "מאגר מוחות", שודר בתכנית "משעל חם" בערוץ 2 ב־6 בינואר 2009.
- 4 "מאגר מוחות", שודר בתכנית "משעל חם", בערוץ 2 ב־30 בדצמבר 2008.
- 5 "טלסקר", פורסם **במעריב** ב־9 בינואר 2009.
- 6 מדד "המלחמה והשלום", מרכז תמי שטינמן למחקרי שלום, 11 בינואר 2009.
- 7 "מאגר מוחות", שודר בתכנית "משעל חם" בערוץ 2 ב־13 בינואר 2009.
- 8 סקר "דיאלוג", פורסם **בהארץ** ב־16 בינואר 2009.
- 9 "טלסקר", פורסם **במעריב** ב־16 בינואר 2009.
- 10 מאגר מוחות, שודר בערוץ 2 ב־18 בינואר 2009.
- 11 סקר של מינה צמח, פורסם **בידיעות אחרונות** ב־23 בינואר 2009.
- 12 "טלסקר", פורסם **במעריב** ב־23 בינואר 2009.
- 13 ראו הערות 11 ו־12 לעיל.
- 14 ראו הערה 1 לעיל.
- 15 "מאגר מוחות", שודר בתכנית "משעל חם" בערוץ 2 ב־23 בדצמבר 2008.
- 16 "מאגר מוחות", שודר בתכנית "משעל חם" בערוץ 2 ב־18 בינואר 2009.
- 17 "מאגר מוחות", שודר בתכנית "משעל חם" בערוץ 2 ב־28 בינואר 2009 ופורסם בעיתון **מקור ראשון** ב־29 בינואר 2009.